

Birgittaproblem.

Ett genmäle.

I Scandia III: 2 har professor Nat. Beckman lämnat en anmälan av min i maj 1929 ventilerade gradualavhandling: Textstudier till Birgittas revelationer. Jag tillåter mig här komma med några erinringar.

Rec. talar till en början bl. a. om min källkritiska huvudsynpunkt på Birgittarevelationerna. Han förklarar, att jag »tyckes anse», att det källkritiska huvudproblemet är löst, och citerar som stöd härför följande ur min avhandlingens förord: »Med det upplevda hela intensitet och skärpa återspeglas i Revelationes sanctae Birgittae de stora händelser och brännande stridsfrågor, som uppfyllde Birgittas oroliga samtid. Ett utomordentligt historiskt sanningsvärde förlänas genom dessa egenskaper åt uppenbarelserna.» Då rec. något senare uppgör ett inventarium över avhandlingens historiska innehåll, återkommer han till dessa ord. »Först ha vi», säger han, »den antydda källkritiska principen. Men denna är ganska betänklig.» Rec. har här råkat helt förbise den mening, som i avhandlingens förord följer närmast efter vad rec. återgivit. Den lyder: »Dessa talrika och till sin art och syftning så mångskiftande 'mänskliga dokument' kräva emellertid — för att i den historiska forskningens tjänst rätt kunna utnyttjas — kritiskt aktgivande på de många och svårlösta problem, som vid ett närmare studium visa sig vara förknippade med Birgittas av flera olikartade tillsatser präglade litterära och politiska kvarlåtenskap». Praktiskt taget vartenda ord dementerar uppfattningen, att jag till källkritisk huvudprincip har vad rec. tillskriver mig.

I slutet av förordet säger jag, att jag »gjort till min uppgift att lämna ett bidrag till utredandet av Birgittatexternas litterära genesis med särskild hänsyn tagen till det 'politiska' revelationsbeståndet.» Rec. avbryter citatet framför de ord, som här kursiverats, och tillfogar reflexionen: »Detta blir ungefär vad vi

filologer kalla högre textkritik». För de kursiverade orden har rec. bruk, först sedan han varit inne på min s. k. källkritiska huvudprincip. »Men kvar står ju», säger rec. i detta sammanhang, »även om man ser saken så, problemet om vad i våra texter som härrör från Birgitta och vad som härrör från andra. Och tydligen är det på denna sak han tänker, då han säger sig vilja taga särskild hänsyn till det 'politiska' revelationsbeståndet». — Problemet ifråga behandlas i femte kapitlet i min avhandling. Att rec. ej ens partiellt räknat in detta i sitt inventarium (s. 301), är mig oförklarligt, då han (s. 300) själv anser problemet höra till »en historisk monografi».

Vi komma så till förhållandet mellan Birgittarevelationernas olika textversioner. Birgitta gjorde sina uppteckningar på svenska; de ha utgjort vad K. B. Westman kallat »första textrecensionen». Den latinska texten, Westmans »andra textrecension», har ej skrivits av Birgitta utan av hennes (svenska) biktfäder; enligt dessas utsagor har hon s. a. s. kontrollerat översättningen till latin¹. Den »tredje textrecensionen» utgöres av en yngre fornsvensk text, enligt alla Birgitta-forskarens samstämmiga uppfattning utarbetad i Vadstena kloster efter Birgittas död². R. Steffen ansåg denna svensktext i vissa avseenden vara mera ursprunglig än latinet. Westman åter fann den svenska texten vara sekundär i förhållande till latinet; undantagen från denna allmänna regel bestämde han till ett tjugotal (Westman, Birgittastudier, s. 72). I min avhandlingens första kapitel har jag visat, att den tredje textrecensionen utsattes för bearbetningar, som företrädesvis tagit form av en utökning av antalet dubbeluttryck. Enligt Steffen skulle däremot dessa återgå på numera förlorade Birgitta-original och alltså vittna om den yngre svenska textens prioritet gentemot latinet. Rec. anser visserligen, att jag med fog opponerat mot denna Steffens åsikt, men »skulle vilja tillägga ett par synpunkter». Jag måste här först beklaga, att rec. ej observerat vare sig de sidor i min avhandling, där det visas att autograferna ej bära vittne om någon speciell förkärlek hos Birgitta för berörda slag av dubbeluttryck (s. 23 ff.), eller de sidor, där belägg lämnas på att redan översättaren måst tillgripa hendiadyoinuttryck (s. 28 ff.). För övrigt kan jag ej finna annat än att rec. råkat förbise, att de dubbeluttryck, som tillkommit vid den latinska

¹ Se om de härmed sammanhängande källkritiska problemen min avhandling, s. 98 ff.

² Rec. söker ej gendriva denna uppfattning, och ett försök i den riktningen förefaller utsiktslöst.

textens översättning till svenska, omöjliga kunna ha tagit något intryck av Birgittas understundom i klimaxform befintliga »glödheta temperament» eller av »en nordisk kvinnas personliga egenart» och detta av det mycket enkla skälet, att översättningen gjordes — efter Birgittas frånfälle.

Efter dessa utläggningar säger rec., att också han anser, att latinet i regel måste läggas till grund. Dock anser han sig böra ånyo inlägga en reservation. Jag återger såväl *vad* rec. anser att jag bort framhålla som *vad* jag verkligen framhållit.

Beckman.

Jag anser blott, att man kanske ännu starkare än Kraft gjort, bör hävda nödvändigheten av att använda den svenska texten såsom hjälpmedel, särskilt då det gäller källkritiska frågor. Källkritiken kommer icke till målet med de allmänna resonemangen. Dessa kunna blott ange de riktlinier, efter vilka de särskilda problemen vart för sig få angripas med hänsynstagande i varje fall till materialets skiftande beskaffenhet. Och för enskilda fall kunna de av Steffen anförda synpunkterna allt jämt vara till gagn (s. 303).

Kraft.

Utredningen av förhållandet mellan de båda textversionerna har måhända skapat ett intryck av att den fornsvenska texten saknar egentligt värde som historiskt källmaterial och bör skjutas helt åt sidan för latinet. En dylik uppfattning vore emellertid oriktig. — — — — — Även då man begagnar Revelationerna som källa för svensk historia, bör den svenska texten undersökas, all den stund de enskilda textstyckenas placering här är mera ursprunglig och ofta kan giva forskaren goda vinkar om revelationens litterära genesis. Härtill kommer, att svenska förhållanden i vissa fall kunna riktigare avspeglas i den svenska återöversättningstexten än i den latinska text i t. ex. lib. VIII, som utgör resultatet av spanjoren Alfons' av Jaen redigering av latinska tolkningar, verkställda av någon svensk bikt-fader från birgittinska originaluppteckningar (s. 42).

Rec. har här slagit in öppna dörrar.

Rec. övergår tvärt till sjätte kapitlet i min avhandling: Den fornsvenska pentateukparafrazen (MB I) och äldre Birgittapuppenbarelser. »Det bästa finnes i mitten av kapitlet», säger han om min belysning av Birgittas inställning till Skåne-frågan. »Tyvärr fullföljes icke uppslaget», klagar snart rec. »I kapitlets början talar Kraft om en annan sak, magister Mathias' inflytande på Birgitta, och på slutet om en tredje, författarskapet till MB I». Rec. har sin egen uppfattning om kapitlets disposition. En genomläsning ger vid handen, att det finnes

allenast två huvudavdelningar i detsamma. Man finner också, att rec., då han skall bemöta vad jag sagt om författarskapet till MB I, ej tar upp till diskussion vad som står »på slutet» av kapitlet utan vad som står »i kapitlets början», vilket han strax innan uppgivit handla »om en annan sak, magister Mathias' inflytande på Birgitta». Jag ger här den välvilligaste tolkningen: rec. har ibland blåddrat och ibland läst grundligare.

Vi ha emellertid här nått fram till den enda berättigade anmärkningen i recensionen. Jag har (å s. 145—146) ägnat inalles 16 rader åt de båda bevarade manuskripten av MB I och därvid oriktigt gjort gällande, att blott det ena har sitt ursprung i Västergötland. Liksom vid det offentliga försvaret av avhandlingen kan jag här blott beklaga, att jag till några dagar före disputationen saknat kännedom om Hesselmanns år 1927 offentliggjorda undersökningar, som ådagalade den västgötska karaktären hos språket i MB I. Å andra sidan synes det mig, som om rec. går för långt i sin kritik. I det ifrågavarande textkapitlets huvudparti diskuterar jag ej Mathias' inflytande på Birgitta utan det problem, som kapitelrubriken anger: relationerna mellan MB I och några äldre Birgittapuppenbarelser. I närmast föregående kapitel, där samtliga bikt-faders insatser äro under diskussion, vågade jag ej sätta in MB I, enär Mathias' författarskap till denna ej var till full evidens bevisat. En noggrann genomläsning av avsnittet om MB I och Birgittarevelationerna (s. 146—153) ger vid handen, att jag nämnt Mathias blott på ett enda ställe (s. 153). Där ställes han ej i samband med MB I; som av nothänvisningarna till Westman och Blanck framgår, alluderas där på arbeten, som med säkerhet äro av hans hand. Detta sakförhållande, att i min efterföljande analys av några Birgittapuppenbarelser alls intet bygges på vad i kapitlets inledning anförts om Mathias' författarskap till MB I, torde till fullo visa, att det även för mig varit av underordnad betydelse, om bibeltextens författare varit Mathias eller någon annan. Rec:s reflexion om en för honom »rätt klar cirkelbevisning» förklaras alltså, även den, av den något för hastiga genomläsningen. Jag måste också deklarerat som min uppfattning, att rec. bereder mig en alltför stor heder genom att tala om »Krafts resultat», mot vilket Hesselmanns forskningsresultat »synes stå i ganska skarp strid». Rec. har här förlorat allt sinne för proportionerna. Bakom Hesselmanns undersökning ligger åratals arbete; som envar lätteligen kan se, beröres i min undersökning och dess »resultat» — vilka, jag upprepar det, omfatta några rader, varpå i fortsättningen inga slutsatser base-

rats — allenast ett par uttryck, som utgjort en detalj i en annan forskares resonemang¹.

»Två saker, som absolut bort finnas i en historisk avhandling om Birgitta men som saknas i Krafts bok», utgöra temat för rec:s vidare utläggningar. Rec. lämnar ett par exempel på vad han härvidlag åsyftat, och dessa må först skärskådas (s. 306 f.). Det ena består däri, att rec. visar, att den »uppenbarelse» med upprorsplanen mot Magnus Eriksson, som föreligger jämväl i Birgittas egenhändiga utkast, genom omredigeringen i hög grad minskat i värde, alldenstund dess uppgifter av opportunistiska skäl blivit »abstrakta och intetsägande». Om man bortser från det allra sista ordet, som innebär någon överdrift, är allt detta redan klarlagt av H. Schück och K. B. Westman². Rec. fortsätter: »Man har föga anledning att spekulera över om bearbetningen till någon del gjorts av Birgitta själy eller av någon teolog, än mindre om denne hetat Petrus och bott i Sverige eller hetat Alfons och bott i Spanien, och minst av allt har man någon användning för teorierna om när och av vem samlingen indelats i böcker». Detta är enligt min uppfattning alldeles riktigt beträffande *de två* uppenbarelser, som föreligger i Birgittas egenhändiga uppteckning, där man precis vet, var man har Birgitta, men den kännedom om de redaktionella förhållandena, som rec. så generellt föraktar, har stor betydelse för analysen av alla de andra, *inmot 700* uppenbarelserna. Oriktig är nämligen rec:s ståndpunkt, då han omedelbart fortsätter: »Huvudsaken är, att bearbetarna ha gjort sitt arbete så, att, om avtografen förkommit, varje möjlighet skulle varit utesluten att rekonstruera dess innehåll. Därmed få vi en synpunkt för bedömning av de texter, som vi ha blott i avskrifter och avskrifiers avskrifter av en omredigerad text». Man måste i

¹ Rec. kommer härefter med ett allmänt hållet omdöme om min avhandling, till synes framfört utan tanke på att den »kritiserade» står utan möjlighet att försvara sig mot generellt formulerade värdeomdömen. Av vad här ovan visats — och nedan skall visas — torde det vara klart att jag ej tillgriper några överord, om jag med en lätt ändring av rec:s ord säger, att han i stället för att bygga recensionen på fakta, d. v. s. med hänsyn till det verkliga innehållet i min bok, börjat med att om dennas innehåll uppgöra teorier, vilka blivit felaktiga och ofruktbara. Då rec. något längre fram (s. 306) är bekymrad för min »metodiska och teoretiska inställning» och påstår, att min avhandling ofta lider av en viss brist på stringens, uraktlåter han också att förebringa motivering för sina uttalanden. Rec:s egen framställning lider av ett alltför ymnigt bruk av orden *väl, nog* och *kanske*.

² Jfr t. ex. Westman, s. 31 ff.

varje särskilt fall söka bilda sig en uppfattning om huruvida latintexten är resultat blott av en av en svensk bikt-fader verkställd översättning från originalet eller om den fått sin definitiva utformning av spanjoren Alfons, som varit helt främmande för förhållandena i Sverige och med suverän frihet handskats med det honom anförtrödda revelationsmaterialet. Då bestämda *syften* legat bakom revelationernas sammanförande i böcker, är även kännedomen om hithörande förhållanden av betydelse för ett närmare studium av det säregna historiska källmaterial, som vi här röra oss med. Man är skyldig att taga *all* uppnåelig kunskap om en historisk källskrifts tillkomst.

För belägg på vad jag åsyftat hänvisar jag till de två kapitel i min avhandling, vilkas innehåll rec. berört allenast i nyss återgivna passus, vari han avfärdat kunskapen om bikt-fädernas insatser såsom värdelös. I ett avseende, nämligen beträffande Alfons av Jaen, har rec. råkat göra sig skyldig till en rätt klar inkonsekvens. Han har strax förut erinrat om att huvudmassan av det historiska stoffet samlats i åttonde boken, vilken ju bl. a. enligt den av primus editor själv skrivna prologen sammanställts av Alfons. »Att denna [bok] i viss mån är ett självständigt verk och har en i viss mån egen texthistoria, framgår nog av Krafts bok men har icke beaktats så, som önskligt vore». Detta säger rec. nederst på *en* sida (s. 305); mot slutet av nästa (s. 306) anser han det vara egalt om det är Alfons eller någon annan, som bearbetat texten och verkställt indelningen i böcker. Den på det förra stället mot mig riktade förebråelsen känner jag mig föga träffad av, alldenstund åttonde boken och dess texthistoria i min avhandling förvisso fått vad dem tillhör i fråga om nödigt beaktande (kap. III och de senare partierna av kap. V). I anslutning till av rec. lämnade självbiografiska data — sådana förekomma flerstädes i recensionen — berättar han omständligt, att han i den av Ghotan 1492 tryckta latintexten funnit en »gardian» (latin har »prior») Algot i Skara omnämnd i declaratio till revelationen VI: 31. Jag kan i detta sammanhang hänvisa till kap. IV i min avhandling, där redogörelse lämnas för det s. k. tilläggs-materialets förekomst i Revelationes-manuskripten. Man kan där följa ifrågavarande deklara-tionsförekomst i de äldre vadstenhandskrifterna och därmed i vadstenatraditionen.

Som det »ena nödvändiga» framstår för rec. en special-edition av de politiska revelationerna; om man funne det vara för dyrbart att giva båda textversionerna i parallelltryck, kunde man exempelvis trycka den svenska texten och ge latinsk variantapparat i noterna. Detta förvånar mer än något annat

i recensionen. Rec. har själv tidigare omtalat, att huvudmassan — ordet säger nästan för litet — av politiska revelationer rörande svenska förhållanden finnes i åttonde boken. I vilka handskrifter föreligger denna på fornsvenska? Man har den i behåll, såsom redan hos Klemming kan inhämtas, dels i tvillingmanuskripten Codex Skokloster 136 fol. och Codex Holm. A 5 a, dels i Codex Holm. A 44, vilken skiljer sig från de båda förra genom att den ej har hendiadyoinuttrycken. Både det ena tvillingmanuskriptets åttonde bok och A 44 ha för länge sedan utgivits i tryck av Klemming. Då därtill kommer, att den latinska texten är ursprungligare än den fornsvenska, vilket rec. ju i huvudsak förefaller vara med på, så vore det ett meningslöst bortkastande av pengar att lämna en specialedition av det slag, som rec. föreslår. I stället behövs en kritisk upplaga av latintexten, vilken självfallet i noter på vederbörliga ställen kunde belysas av hänvisningar till den fornsvenska texten. I noter kunde man ock angiva de ytterligt få felläsningar, som Klemming gjort sig skyldig till¹.

Rec:s syn på de stycken, varuti min avhandling enligt hans förmenande brister, har motiverat, att jag med jämnmod burit även de lovord, som rec. på något ställe blandar in i sin framställning. Sålunda måste jag avsäga mig den ära, som rec. tilldelar mig, då han påstår, att jag fyllt vad han kallar den stora luckan i vår Birgittabibliografi och givit en preliminär förteckning av de latinska handskrifterna. Den luckan fylldes redan 1911 av K. B. Westman. Då jag i förteckningen över mitt otryckta källmaterial upptager en del Revelationes-codices, däribland 15 som förvaras utanför Sveriges gränser, så har jag gjort detta, emedan de föras på tal i avhandlingens löpande text. I Westmans handskriftsförteckning (Exkurs I) upptagas 30 »utländska» manuskript.

Ett erkännande tar jag dock emot av rec., och jag gör det med så mycket lättare sinne, som det aldrig varit avsett att vara ett sådant. Det är hans ord, att säkerligen i många fall

¹ I samband med handskrifterna må ännu ett påpekande göras. Rec. säger (nederst s. 303), att »de uppräknade handskrifterna verka snarast deprimerande på en forskare, som kanske skulle velat försöka komma till rätta med det föreliggande materialet men icke vill riskera att bli slagen på fingrarna av en kollega, som händelsevis haft tillfälle besöka något bibliotek på kontinenten». I min avhandling (s. 74 ff.) har jag visat, att de manuskript, som ej uppvisa vadstenaproveniens, äro av mindre intresse. De få av moderklostrets Revelationes-texter, som bevarats till vår tid, äro som bekant till finnas i Sverige.

den fruktbare delen av arbetet börjar just där jag slutar. Att det så skulle göra, kan i själva verket sägas ha varit målet för det arbete jag nedlagt på min avhandling.

I avhandlingens två första kapitel fastställer jag de olika textrecensionernas värde som *historiskt källmaterial*. I kap. III behandlas det som jag ovan framhållit även för historikern viktiga spörsmålet om uppenbarelsernas sammanförande i böcker. I det fjärde avsnittet registreras tilläggs materialets inträngande i vadstenamanuskripten; man måste »för att kunna fastställa det historiska värdet i dylika textpartier granska varje fall individuellt, varvid det är av vikt att veta, huruvida ett tillägg funnits med redan i den äldsta med dylikt textmaterial interfolierade handskriftstypen eller ej» (min avhandling, s. 71). Det femte kapitlet, avhandlingens viktigaste, avser spörsmålet om biktfädernas inverkan på speciellt de politiska revelationerna; undersökningen har dock ej kunnat tvärt börja med dessa, utan de måste ses i det större sammanhang som de tillhöra i egenskap av religiösa skrifter. Genom en sammanställning av MB I och några tidigare revelationer belyser kap. VI Birgittas ställning till den Magnus Erikssons in- och utrikespolitik dominerande Skånefrågan. Avhandlingens sista kapitel är ägnat Libellus de Magno Erics rege. Denna stridsskrift, som jag tidigare behandlat i en mindre uppsats, utgör ett slags *kompedium* av allt vad Birgitta haft att säga i svenska politiska angelägenheter, och utredandet av dess genesis torde under alla förhållanden höra min avhandling till. Att jag sedan i denna ej började på nytt igen och lade upp ämnet på samma sätt som i den tidigare studien om Libellus, berodde dels på att min avhandling härbärgerades i en tidskrift och jag därför genomgående inskränkte mig till nyutredningar (inklusive polemik), dels på att jag ansåg att de ständiga hänvisningarna till uppsatsen s. a. s. drog denna in i avhandlingen.

Jag har alltså ej, såsom rec. på något ställe vill låta påskina, åsyftat att skriva »en avhandling om Birgitta». Jag har för historisk forskning velat underlätta studiet av en viss del av hennes litterära kvarlåtenskap, vilken är den största i Sverige före Gustav Vasas. Och jag anser mig ha gjort detta icke blott i de två kapitel, som rec. ägnar sin intresserade uppmärksamhet, utan även och icke minst i de fem kapitel, som han förbiser eller förbigår.

Salomon Kraft.